

NICOLAE DABIJA: THE TEMPTATION OF THE “SPIRITUAL WATCH” AND THE CREATIVE SOLITUDE OF THE POET

NICOLAE DABIJA: TENTATIA „VEGHERII SUFLETISTI” SI SOLITUDINEA CREATOARE A POETULUI

Timofei ROȘCA

Universitatea „Ion Creangă” Chișinău, Rep. Moldova, Catedra de Literatură
timofei.rosca@mail.ru

Rezumat

Reprezentant de frunte al generației 70-e, având în spate practica 60-lor, tradițiile clasice, eminesciene și ale moderniștilor interbelici, N. Dabija trăiește la început o stare poetică „amețitoare”, adică o voință de căutare febrilă. Totuși, el nu s-a îndepărtat mult de predecesori, ci, mai degrabă, a continuat dimensiunea lor inventivă sau inovativă, propunând, totodată, propria viziune asupra lumii, timpului, istoriei neamului, limbii, credinței etc. și, numai decît, asupra creației însăși. N. Dabija oferă o nouă coloratură simbolică, o mitizare a supralimbajului, o specifică solitudine creativă, o metafizicizare aparte, tangentă filosofiei lui M. Heidegger, N. Hartman și a altor gânditori, fără să neglijeze și celelalte specii – lirica intimă, poezia cetățenească, de la debut și până la „Doruri interzise” – o poezie ce comunică în „categoriile realului”.

Deși ocupă o poziție vectorială, declară un alt fel de „a vedea” ineditul sau insolitul, N. Dabija se integrează în formula generației sale și trăiește, totodată, în diferite timpuri de creație. Poezia sa adoptă elemente din diferite canonuri literare, dar tocmai prin acest regim strategic se asigură originalitatea poeziei sale. În asemenea caz, poetul dispune de un complex fond experimental, de altă libertate a cugetului, adică neconstrâns de rigorile paradigmatică la modă. Se creează șansa unei manifestări plenare a eului, când el se redescoperă la alte niveluri existențiale, inclusiv la cel metafizic, providențial. Solitudinea, nu e doar un remediu sau o recuperare sufletească, dar, în cel mai înalt grad, e și o strategie în marile decizii conceptuale și estetico-artistice.

Abstract

This article is about N. Dabija, who is one of the leading representatives of the 70th generation. However, he didn't go far away than its predecessors, but rather continued their inventive or innovative size, proposing also his own worldview about time, history, race, language, faith, etc. and upon the self-creation also. N. Dabija offers a new symbolic coloratura, a specific creative solitude, a special metaphysical link with M. Heidegger's philosophy, N. Hartman and other thinkers, without neglecting the other species - intimate lyrical poetry, citizen poetry.

Even he is ranked on a vectorial position, he declares another way of seeing the novelty and strangeness. N. Dabija is living in different times of creation. His poetry adopt different literary elements, but precisely through this strategic arrangement ensures the originality of his poetry. In this case, the poet has a experiential complex background, the other freedom of conscience, that is unconstrained by the rigors paradigmatic fashion. It creates the chance of a plenary manifestation of the ego, when he rediscovers other existential levels, including at providential. Solitude is not just a cure or spiritual recovery, but in the highest degree is a major strategy decisions conceptual and artistic.

Keywords: view, solitude, metaphysical, divine, con creativity, intertextual.

Cuvinte-cheie: supralimbaj, vizualizare, solitudine, metafizic, divin, concreativitate, intertextual.

Referindu-se la personalitatea și valoarea creației lui Nicolae Dabija, regretatul poet Grigore Vieru recurgea la o analogie pe cât de neașteptată, pe atât și de justificată prin semnificațiile ei: „Am citit nu demult într-un ziar că savanții străini au descoperit o planetă ce conține aur. Mă bucur că o asemenea planetă există și prin părțile noastre. Ea se numește Nicolae Dabija. Un ochi instruit și creștin va observa că și poezia, și publicistica, și manualele sale școlare conțin mult aur” [Vieru, 2008, 1]. „Aurul”, bineînțeles, nu se ivește de-a gata. El se vrea „extras”, recunoscut ca valoare, în funcție de semnificațiile și adevărurile la care râvnește poetul și care își află ecou în conștiința cititorului.

Despre valoarea poeziei lui N. Dabija vorbesc și numeroasele studii și articole de referință, semnate de savanți cu renume și scriitori de prestigiu din țară și de peste hotare, care au apreciat cu minuțiozitate variate zăcăminte ale operei sale, ce completează profilul personalității scriitorului. Însuși N. Dabija e conceput ca un „poet spiritual”, care stăpânește „o limbă densă, strunită, încărcată de nuanțe ca aurul trecut prin râu” (I. Alexandru), „al unui grai de tonalitate moldavă”, „cu iz de limbă sfântă”, de „limbă a vechilor cazanii” (D. Micu), „de o blândețe sfâșiată”, (T. Codreanu), „paznic pe înălțimi ale culturii române contemporane” (V. Dinescu), „misionar și elegiac” (A. Cistelican), „scriitor patriot” (I. Ciocanu), care „povestește istoria milenară” (I. Colesnic), „animator de vers religios” (A. Bantoș), un „tradiționalist, elegiac împătimit, un melancolic luminos” (E. Simion), „avocat al cauzei naționale” (A. Ștefănescu), „caligraf al peisajelor sufletești” (M. Cimpoi), „martir mesianic” (M. Dolgan), „virtuoz al scrisului evaziv” (A. Burlacu) etc.

Cum să te apropii de un asemenea capitol de poezie, despre care s-a spus cam totul?

Practica, însă, ne învață că poetul, adică sufletul poeziei, este întotdeauna îngăduitor cu spiritele ispititoare, dornice de a discuta enigmaticele verbului, a secunda orgoliul eului originar, creator. T. S. Eliot menționa că „existența poemului se află undeva între scriitor și cititor” și că poezia „comunică înainte de a fi înțeleasă”, iar în „Note la „Țara Pustie” tot el atenționează că „privită ca o existență care-și face apariția într-un suflet, întreaga lume, pentru fiecare este aparte și apartenență la acest suflet” [Micromegas, 2000, 77]. Oricând, deci, putem relua dialogul concreator cu poetul, dar cu condiția: să găsești în poezie acele valori, acele coduri, entități, pe care nu le bănuise, poate, nici poetul însuși.

Cu fiecare apariție editorială, N. Dabija este definit de către exegeza, în mod inevitabil, ca poet al „ochiului al treilea”, ca și cum prin acest demers simbolic, cu adevărat revirimental, poetul, înaintat în timp, și-ar acoperi toată creația. De altfel, sintagma debutului ar putea avea și alte conotații. Ea nu exprimă doar opoziția față de „vechile convenții” [Cimpoi, 1997, p. 222]. Mare parte din poezii anilor 60-70 sunt tot vizionari-sufletești: G. Vieru, I. Alexandru, I. Vatamanu, V. Romanciuc ș.a. Un „al treilea ochi”, în acest sens, îl au toți. E vorba deci de specificitatea lui și, mai cu seamă, de arta vegherii sufletești în sânul aceleiași generații șaptezeciste. N. Dabija are o râvnă aparte de a vedea cu sufletul, și, principalul, a orienta acel energetism optic specific. Cu alte cuvinte, genericul în cauză comportă și un subtext polemic în ceea ce privește angajarea sufletească, coloratura motivică. Fenomenul a devenit clar, mai cu seamă atunci când fiecare șaptezecist și-a cristalizat formula sa poetică. La N. Dabija însuși fiecare din următoarele volume publicate ulterior înregistrează alte și noi consacrări în domenii riscante, dar și artificii care sporesc, adâncesc viziunea. Cu același succes putem vorbi despre poetul „Apei neîncepute”(1980), al „Zugravului anonim” (1985), al „Aripei sub cămașă” (1989, 1991), al „Mierlei domesticite” (1992), al „Dreptului la eroare” (1993) etc., deci de noi altitudini de a vedea cu sufletul sau ceea ce poetul numește „amețire”. De fiecare dată, N. Dabija e același „sufletist” și, totodată, altul. Cu probitatea cuvântului răzbătător și a cugetului său, neîmpăcat cu sine și cu imperfecțiunea lumii, poetul aspiră permanent spre alte teritorii ale infinitului ispititor.

Singurătatea, atât de insistent discutată azi în lumea oamenilor de creație, se contopește la N. Dabija, metafizic vorbind, cu „tăcerea”, în înțeles heideggerian, adică în sens de „locuire” – acolo unde se „discută” primordialul, inclusiv dorul sau dragostea și moartea care se află în unitate antinomică. Într-o serie de analogii, privind egoismul îngust, indolența, pasivitatea („Marea Roșie cu ghețari”, „Două ruguri cu o singură pară” etc.), poetul ajunge la concluzia: „Ce dragoste stranie! Și ce/ dor/ enorm!/ Numai cel singur le va cunoaște./ Parcă Ea urmează acum a se naște,/ când mie moartea mi-așterne să dorm” („Dragostea însingurată”). Singurătatea, ca stare ființială, oferă poetului șansa de a se regăsi în condiția existențială, tot astfel, cum tristețea, provocată de indiferența lumii, îl apropie de sediul latențelor, adică de limbajul esențelor, unde se regăsește însăși poezia ca filtru al intimității: „Cântă fanfara o serenadă uitată/ în parcul întretăiat de lumini./ Atât de singur nu m-am simțit niciodată/ ca-n mijlocul acestei mulțimi.../ Câtă tristețe au în ele sărbătorile/ știu numai florile,/ și frunzele ce cad, lăsând dâre-n lumine;/ și mie mi-i dor, și nu știu de cine.” („Tristețea sărbătorilor”).

În „Doină”, cu subtitlul: „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată”. M. Eminescu, „Odă în metru antic”, N. Dabija preia din capodopera eminesciană ideea „singurătății” și a sacrificiului eului, raportată nu numai la drama omului de geniu, dar și la condiția existențială a „fiecăru” muritor de rând. Motivul se înscrie direct în actualitatea timpului de azi, când se discută problema solitudinii și a integrării globale a valorilor naționale, dar și în condiția existențială a poeziei însăși la care vom reveni. Discursul metafizic, expus în cheie folclorică, baladescă, e centrat pe „relația” eului poetic cu moartea, care întrerupe orice comuniune cu lumea. Se face aluzie, evident, la importanța și valoarea timpului ireversibil și care trebuie să-și afle sens în această lume. Dincolo de timpul trăit, adică în moarte, începe „frigul” singurătății eului, ca și în „Plumb”-ul bacovian: „Fost-am, Doamne, tânăr foarte/ și nu mă gândeam la moarte,/ și nu mă gândeam la moarte,/ că-mi părea așa departe.// Când râdea cu gura tristă/ și-mi făcea semn din batistă,/ îmi ziceam că nu există,/ îmi ziceam: ea nu există.// Râu-și poartă valul lin,/ și –aștept zile cu senin,/ și-aștept zile cu pelin,/ le aștept și nu mai vin.// Da-n acele vremi cu soare/ nu știam c-atunci când moare/ singur, Doamne,-i fiecare.// Ce-i de singur fiecare!”.

Și invers. În „Scrisoarea întâia” se conține ideea că simțul valorii se naște din singurătatea creatoare, din viața interioară a poetului care-l vede în preajmă pe „celălalt”: „Aștern cuvinte-/ și albul foii devine umil./ Scriu-/ și ia foc sub peniță hârtia./ Nimic mai inutil/ și mai necesar/ ca poezia.// Răsfoiesc cărțile unui veac certăreț./ Susură raza. Murmură ceața./ Nimic mai fără-de-preț/ și mai scump/ decât viața”. Se pune în valoare însăși poezia cu tristul și nobilul ei destin în epoca utilitarismului. Oricum, ea, poezia, asigură marele sens dintre cele două tărîmuri: „Se-nnovează cu vorbe/ și-al plopilor șir/ nu se mai zăresc din cuvinte;/ sar prin ele chirieci cu zbân-n! și zbâr-r!/ ca prin ierbele de pe morminte.// Cine mai are nevoie de rouă în zori/ sau de dumneata, împărate-/ visule,/ pasăre care zbori/ și cu aripile tăiate?!// Aportul poeziei s-ar citi în vreun fel,/ la prosperarea acestei ere,/ dacă versul s-ar măsura/ și el/ măcar în litri sau în centnere.// Dar așa el se măsoară doar cu iubire,/ cu bătăi de inimă,/ zbucium de soarte./ Vă trimit această scrisoare// telegrafiată de primire/ de undeva dintre viață și moarte”.

Într-un articol din „Literatorul”, nr. 27-28, 1995, retipărit în „Literatura și arta” din 14 decembrie 1995, și republicat în „Scriitori români de azi”, vol. IV, Editura Litera, 1998, academicianul E. Simion preciza „firea și natura talentului” lui N. Dabija prin sintagma titulară „bucuroasă tristețe”.

În tot ce a scris N. Dabija, nu numai în timpul totalitarismului, dar și în perioada postsovietică, „tristețea” de pe fața poeziei sale nu dispăre. Tristețea poate fi concepută ca temă sau motiv, dar poate fi înțeleasă și ca mod sau mijloc de creație, ca limbaj, în sens de locuire, în interpretare metafizică heideggeriană.

Există în lirica lui N. Dabija o concepție a tristeței care se confundă cu cea a tăcerii „asurzitoare”, prin gravitatea „necuvântului” (N. Stănescu). Ea se exprimă prin paradoxuri de tip ciceronian: „Tăcerile sunt pline de cuvinte,/ cu fulgerări și prăvăliri de stâncă./ Au mai rămas pe lume lucruri sfinte/ neprofanate de cuvinte încă” („Tăceri asurzitoare”). Pe de altă parte, același

pretext ancestral sau arhetipal devine ca un principiu regenerativ de poezie: „Pe filă zăbovește/ ochii-mi triste:/ Cartea mă citește -/ e-x-i-s-t.” („Scriptură”). Evident, tristețea reclamă după sine condiția creației însăși. Ea nu poate fi alta decât una catharsiacă; fiorul inspirației ca și cum neutralizează banala aventură a lumii, așa „cum este” (M. Eminescu).

În „Solstițiu”, condiția limitării în timp a vieții generează iminent tristețea, dar tot ea regenerează fiorul poetic în stare să revele cu satisfacție inevitabilitatea apusului, ca împăcare cu alogica existenței și care la un poet ca V. Teleucă (în „Ninge la o margine de existență” (2002) deține locul axial. O confruntare în stil arghezian între logică și existență recunoaștem și la N. Dabija: „Un soare înghețat pe zare/ răsare, apunând în pripă./ de-acum nimic nu te mai doare/ și nici un dor nu mai înspică:/ se face ziua tot mai mică,/ se face noaptea tot mai mare”.

Tristețea încorporează, de fapt, singurătatea creatoare a eului din poezia lui N. Dabija. Solitudinea, în cazul dat, trebuie înțeleasă ca o retragere a poeziei în sine însăși. Atunci când marile sensuri ale vieții și ale existenței spirituale sunt încălcate, eul poetic se retrage în singurătatea poeziei, mai aproape de fondul latent, matricial al existenței spirituale, nu pentru altă cauză, ci pentru a recupera acele sensuri prin frământări de cuget și trăire amară (M. Sorescu). Poezia în cazul dat e ca o litanie care binecuvântează cugetul cititorului spre a-l lumina din interior, adică din straturile neprihănite.

Aici, în sediul tristeții poeziei, își recuperează poetul inspirația, își urzește aventura lirică, aici se întrevăd virtualitățile strategice, cum aflăm dintr-o poezie fără titlu (un fel de profesiune de credință, care vorbește despre marele rol al poeziei în viață și istorie, despre puterea magică a cuvântului rostit): „N-avem nici timp, n-avem nici vreme/ să ne croim altfel de sorți,/ retrași în innuri și poeme/ eram, ca dincolo de morți...// Și doar poemele acele/ de dragoste și dor cumplit -/ opreau oștirile să intre/ în țara-n care ne-am iubit”. Eul poetic dabijian, ca și cel stănescian, se consacră întru totul „spunerii”, la nivelul „tensiunii semantice”, adică devine rostire sau se rostește: „Spun cuvinte/ și cuvintele/ mă modelează/ până devin/ și eu/ ceva bun de rostit”.

Rostirea, metaforic vorbind, însemnează „fulger”, ca și la O. Goga, în finalul „Rugăciunii” sale, unde „Cântarea pătimirii noastre” se identifică cu „sufletul” sau cu „bolta lui aprinsă în smalt de fulgere albastre...”. O asemenea ecranizare a puterilor cerești, cu funcție asociativă, se atestă și la N. Dabija. Atâta doar că la autorul „Fotografului de fulgere” mesianicul e mai diluat. În schimb, se exteriorizează furtunile nucleare ale interiorului sufletesc. Nu se trăiește o rugă direct către Domnul; eul poetic își propune, conștient de intenția sinelui său, „periculoasa profesie” de „scăpărător”, adică rolul prometeic, demoniac al aprinderii, al arderii în adevăr, deci al stării sublime, întrucât numai astfel poate fi recuperat: „periculoasă profesie,/ aproape la fel de periculoasă/ ca viața însăși-/ să fotografiezi fulgere./ Și-n timp ce unele lovesc în mine -/ mai reușesc/ să le scapăr.// Vă las ca amintire/ acest fulger/ care am/ fost” („Fotografului de fulgere”).

Cât privește „Rugăciunea” propriu-zisă, în concepția lui N. Dabija ea asigură comuniunea, „ne adună”: „Și iată că se-ntâmplă o minune:/ niște cuvinte pot să ne adune -/ pe-acei de-aici, pe-acei plecați în lume -/ ca – aceeași rugăciune” („Rugăciunea”). Aparențele de „vis”, ca cele ale unui dandy matein, îi repugnă eului poetic dabijian. El vrea să instaureze în „estetica” sa adevărul trăit, și nu unul „mascat”, carnavalesc, reprobabil, or fără să renunțe, bineînțeles, la „taină”, care se conține în „zbucium”: „Mereu cu-aceiași crezământ,/ mereu rănit/ când de cuvânt,/ când de cuțit,/ născut să-nvig/ nu să mă plâng: în zbucium doar m-am odihnit.../ Eu nu pot spune:/ mi se pare c-am trăit” („Remember”).

Zbuciumul în poezia lui N. Dabija este o formă a timpului, trăit aproape „fiziologic”, amintindu-ne, iar, de stilul stănescian. El se confundă, ca și la L. Lari, cu „vântul”, adică se „materializează”, incitând solitudinea creatoare a eului poetic, dar cu totul sub alt aspect, diferit de cel atestat de autoarea „Marelui vânt”. „Vântul” la N. Dabija are un început incert și un rol mai degrabă distructiv, la nivel de vis. El contribuie parțial, doar cu răul și cu „un pic de bine” la elanul vieții și al poeziei: „Vânt ce vii din moartele grădine/ să mă strângi ca un bandit de gât:/ m-am obișnuit cu răul tău atât/ că îmi face și un pic de bine.// De o viață, -n așteptarea rimei/ care ar

transforma o cloacă-n mit,/ parc-am străpezit și eu, ca un cuțit/ ce-și mai caută prin lume locul crimei.” („Grădini în toamnă”).

Tristețea, în sensul amintit, presupune, în alt caz, o autoflagelare a eului, un amestec de esențe contradictorii în structurile axiologice, scolastice, care încetează conștiința, cum ar fi cele ale „întemeietorilor de religii” (titlu de poezie). Tristețea poetică reprezintă în asemenea situații amara răvășire interioară. Ea iese la suprafață cu deducția cuceritoare. Este, în ultima analiză, intriga creației, impulsul intuitiv răzbătător prin anomaliiile lumii. O „tristețe” poate inspira altă „tristețe”, menită să deschidă poeziei și vieții perspective neașteptate. Într-o poezie, închinată pictorului Andrei Mudrea, personajul liric trăiește sentimentul dezmoștenirii. El își pictează „un tablou” care-i servește ca „fereastră” deschisă, menită să „limpezească” privirea sa și a lumii: „În loc de geam avea -/ pus anume -/ pe perete, un tablou cu codru și mare,/ prin care se uita la lume,/ și lumea-i părea foșnitoare.// Marea fremăta,/ codrii- înmugureau/ și-nfruzeau,/ fără veste,/ ori – se-acopereau cu omăt.../ Fericiți cei care se uită la lume/ prin tablouri ca prin niște ferestre/ și-o văd” („Alb pe alb”).

Cu alte cuvinte, tristețea implică în poezia lui N. Dabija variate stări și sensuri filosofice, ocupă poziții axiale diferite și se realizează ca formă de manifestare a existenței, este penetrantă, are proprietatea de a se contopi cu mersul istoriei, cu suferința veacului, cu gândirea creatoare, adică cu alte „tristeți”, întrucât însuși poetul devine „mai trist – după orișice carte citită,/ după orice gând deslușit –mai învins”, și că „timpul îl aud cum, surd, se sparge-n/ istorii, piese, povestiri, trohei...” („Biblioteca”). În sfârșit, „tristețea” sau suferința în lirica lui N. Dabija este, ca și la M. Sorescu, după o apreciere a lui G. Călinescu, „plină de gânduri până la spaima de infinit”, adică însăși poezia, trăită la gradul ei maxim, devine cod genetic în sensul ortodoxist al cuvântului: „Începe viața mea într-un suspin/ și trec, prin suferință, ca printr-o școală./ Sunt beat, dar nu de vin./ Și zac, dar nu de boală” („Refren”). Tot astfel cum „bucuria neînțeleasă”, în sens metafizic, așa cum o întâlnim și la Gr. Vieru („Ars poetica”), provine din banala taină nietzscheană, când prin naștere facem primul pas spre moarte: „Cine m-ar putea de măriile-voastre desparte,/ iarbă și frunză, stea și izvor,/ mereu, între dragoste și moarte,/ mereu, între dragoste și moarte -/ condamnat, să mă nasc și să mor...” („Între dragoste și moarte”). „Continuitatea”, în viziunea poetului N. Dabija, nu înseamnă doar evoluție seacă, trecere a materiei dintr-un regn în altul: timpul atunci nu ar avea sens. Timpul, am văzut deja, „se sparge”, nu rezistă ispitelor firii, chiar în stare neantică: aceea ce este principiu nu dispare, ci doar se confruntă: „Iată c-ai ajuns să râzi/ cu gura mea, să te uiți cu ochii mei/ la câte ți se întâmplă,/ să mășori cu respirația mea/ Universul,/ să iubești cu cuvintele mele,/ să mori cu moartea mea,/ iubito” („Continuitate”). Totul stă sub semnul părerii care trece în cântec: „Și cântecul – ca o ninsoare/ cădea solemn peste pământ,/ iar șesul învăța să zboare./ Mi se părea că nu mai sunt.// Mi se părea că e devreme./ Mi se părea că e târziu./ Mi se părea c-am fost în vreme./ Mi se părea c-am să mai fiu” („Cântecul”).

Simplă la prima vedere, articulată pe un vers liber sau tradițional, explicită și corectă în gândire, poezia lui N. Dabija descinde din diferite epoci, însă ea este tot atât de complexă, ispititoare prin caracterul ei teleologic, fie că poetul e preocupat de sensurile lumii, de sine sau de tainele poeziei însăși. Regăsirea de sine înseamnă deschiderea ușilor spre insolit – o situație neutră în timp și spațiu, o înălțare în transcendental, când poetul, cu scopul de a ne face să înțelegem ce e poezia, ne demonstrează cum e în cazul neprezenței ei: „Singular. Singular la porți./ Numai eu mai sunt viu./ Toți zeii sunt morți./ Și-i târziu.// Plopul murmură trist/ sub un cer fumuriu./ Am murit? Mai exist?/ Nu mai știu.// Nu-i nici noapte, nici zi./ Nu mi-i rău, și nici bine./ Nu pot trăi, nici muri/ Fără tine” („Singuri”).

Râvna poetului este, desigur, aceea de a ne apropia de taină, de mister, iar ispita tainei trece atât prin sine, cât și prin conștiința concretoare a posterității. Când aceasta e absentă, ecoul poeziei se întoarce bumerang la izvorul nașterii ei. Singurătatea atunci e absolută. Tocmai această condiție întristează pe poet: că nu-i va auzi ecoul în timpul neantizat: „Singular. Toți copacii/ au frunzișul smult./ Eu îmi spun cuvinte,/ și eu le ascult...// Nu mă mai cunosc/ cărțile bătrâne./ Eu sunt cel ce pleacă,/ Eu - cel ce rămâne.../ Dar mă tem de una:// că-mi voi spune vorbe/ într-o zi sub dud/ și-oi fi

prea departe/ să le mai aud" („Toți copacii”). Și invers. O poezie se promovează ca valoare și conform pretențiilor ei față de sine însăși. Ea are dreptul la iluzie. La acest nivel, sensul de singurătate devine un criteriu de afirmare a ei: „Sunt singur,/ ca o ploaie/ pe care o așteaptă caișii/ purtată de vânt/ undeva pe la mijloc de ocean/ și-acum își face iluzia/ că poate spori nivelul mărilor/ măcar cu-o sutime de milimetru;/ singur, singur, singur/ ca un aer uitat de cuvinte/ la marginea unui poem,/ unde timpul e epic,/ iar răspunsul venit atât de târziu/ și-a uitat demult întrebarea” („Sunt singur”). Poetul, spune autorul versurilor citate, „plătește cu propria viață/ dreptul la iluzie” („Dreptul la iluzie”).

Este vorba, bineînțeles, de o „iluzie” teleologică, de o solitudine creatoare, privită ca „visare”, când poetul dă dovadă și de o insolită inginerie metafizică a singurătății. Asociat, ca și în psalmul arghezian, cu un „arbore-n care locuiește un fulger”, eul poetic este cel care durează „punți când ning singurătăți de sus, peste munți”. Solitudinea creatoare are tangențe și cu metafizica lui L. Blaga pe dimensiunea universalității „sufletului” („ca o cădere de fum”). La poetul șaptezecist basarabean „căderea” în nemărginire e și mai personalizată și chiar creditară; eul poetic trăiește sentimentul mesianic, al învechirii în neant, împovărat de păcate: „Visez în sihăstria mea, de multe ori/ cum păcatele mele mă trag către nori,/ iar eu strig, prin viscol și ger:/ Iartă-mă, Doamne!/ Iartă-mă, Doamne! -/ Eu sunt ninsoarea/ ce cade în cer” („Paracliser în munți”).

De altfel, senectutea – expresie a neantului cristalizat (în „zăpadă”), este vârsta bilanțurilor, este anotimpul cu cele două semnificații simbolice: bucuria împlinirilor, dar și tristețea, regretul față de un timp „ce nu va mai fi” (Gr. Vieru), e, cum spune poetul, o „bucuroasă tristețe”.

La N. Dabija senectutea reprezintă un altfel de fior – e unul total, când universul uman, lumea, în general, își conștientizează organicitatea, înțelepciunea împlinită. Este calmul superior – organizat și are culoarea tăcerii infinite, pe cât de clare, pe atât de incomprehensibil: „bătrânii” „înțeleg ce spune iarba,/ ce spun copacii,/ ce spun pietrele,/ când le vorbesc oamenii ei se feresc de cuvinte,/ ca de niște zburătoare/ care-ar putea să te lovească cu aripa/ cu clonțul sau ghearele./ Se așează pe prag câteodată și tac,/ ascultând cum cerul se sfâșie de pomi.../ nu mai au importanță nici măcar/ amintirile atunci,/ când eu poate fi tu sau ea sau el/ sau noi luați împreună” („Cunosc doi bătrâni”).

Însuși eul poetic, în ipostaza sa crepusculară, caută să se adapteze la o astfel de rațiune, „înțelegere”. Nu din cauza istovirii: însuși „preocuprinsul” trăit („Vin către voi de peste tot”) cere o identificare cu această rostire întemeietoare de lume, cu cuvântul divin: „Vin către voi de peste tot.../ De la un timp tăcerea mea vă vorbește.../ Vreau să mint și nu pot:/ tot ce spun se-implinește.../ Parcă nici eu nu mai sunt/ și-n locul meu altul trăiește./ Devin, cu încetul, cuvânt,/ pe care Domnul-l tace?!- l rostește?!” („Poet în amurg”). În asemenea ipostaze sunt înstituite alte relații cu lumea, cu „poema” și cu sine însuși: „Și mi se face cald de-atâta frig./ Și trist devin – de atâta bucurie./ Mi-aud tăcerea doar atunci când strig./ Sau când poema singură se scrie” („Sipica”).

Poetul pătrunde cu sufletul schituri, cetăți, case părăsite etc. și ecoul vocilor latente prind viața, comunică în limbajul felului de a fi al realităților: „Arborii-și unesc coroanele deasupra cupolelor,/ Parcă ocrotindu-le de ploaie și ger./ Sângeră printre acele brazilor/ rugile trecând către cer” („Schit”). Însăși poezia se textualizează, capătă o a doua viață, independentă, parcă, de voința poetului, el însuși fiind copleșit de revelațiile propriei poezii: „Poema se scrie pe sine,/ sub ochii înmărmuriți ai poetului/ care mai crede-n istorisirile măslinului/ când vântul își încâlcește/ poveștile-n ramurii lui.../ Și doar cerneala de pe mâini,/ precum sângele care pătează palmele/ asasinului/ adeveri-va cu mult mai târziu/ de evenimentul pe care a doua zi-l/ vor consemna toate ziarele” („Poema”). Cum rezultă și din exemplul de față, viziunea poetică întreține o relație constantă între metafizică, adică între adâncimile cugetului, și realitatea vie pe care o trăim.

N. Dabija își agonisește semnificațiile din ieroglificele mitice ale existenței, din configurația spațiului mioritic, ca o proiecție a timpului ancestral. O savurează ca pe o mireasmă sinestezică a peisajului marino-carparin, inclusiv fluorescența florei divinizate – totul menit să sugereze neoprirea: „Albie arată de râu -/ visează ape care curg precum un hău,/ pe care nu le putea ține-n frâu/ nici Dumnezeu.../ Și doar atunci când înfloresc/ perii, cu albul lor preasfânt:/ parcă-s corăbii ce

sosesc/ cu pânzele umflate-n vânt” („Albie părăsită”). N. Dabija nu face filozofie de dragul filosofiei. Ascuțișul cugetului atinge cele mai acute dimensiuni metafizice anume pentru a atenționa asupra condiției existențiale umane. Influența moderniştilor (a lui T. Arghezi și a lui L. Blaga, în primul rând) este evidentă. Totuși, nu ideea singurătății omului, „uitat” de providență interesează pe poetul șaptezecist, ci invers: eroarea în care s-a pomenit omul, neputința lui în fața „ispitei”. Îndepărtarea de lumina cugetului, a harului divin și rătăcirea în zonele întunericului pun la îndoială însăși existența omului, în a cărui ființă Dumnezeu nu trebuie să se simtă „un rob îngenunchiat” (L. Blaga). Iată de ce eul poetic din poezia lui N. Dabija la același capitol constată: „Dumnezeu se întreabă,/ câteodată,/ de acolo, din norii lui: „Dar oare omul/ există?”/ Privește/ către planeta înconjurată/ de smog, de fumul unor războaie/ fraterne, de ceața unor diversiuni contra vieții,/ înfășată ca-ntr-un bandaj, lăptos,/ prin care nici ochiul divin/ nu mai poate pătrunde./ Dar asta-numai pentru-o clipă,/ căutându-și după aceea/ de treburile Sale” („Ora de metafizică”).

Divinitatea, în concepția filosofică a lui N. Dabija, este lumina purificatoare de suflet și de poezie. Transfigurat, poziționat în transcendental, eul poetic merge pe urmele mântuitorului, și suferințele re-trăite se prefac în poezie, așa cum observăm într-o mică suită lirică intitulată „Biblice”. Sunt atinse aici adâncimi filosofice, la care gândirea lumii încă nu a dat răspuns. Suferința este una din ele, considerată și până astăzi una din tainele demiurgice. Poetul încearcă să vorbească despre ele tot în stil blagian, adică în limbajul zămisliilor, „modelelor” divine, astfel apropiindu-se, poate și mai mult, de Creator: „Doamne! Ziceam. Doamne./ Mi-am trăit anii, ca pe niște păreri,/ fără primăveri,/ fără veri,/ numai toamne.// Doamne// Sub acest pom de omăt/ cu ramuri de fum,/ închid ochii acum/ să Te văd („1. Ierusalem”). Se intuiesc aici inefabilități providențiale, printre care și creația poetică, expresie a harului divin. În „5. Grădina Ghetsemani” aflăm că poezia „se scrie” cu ființa poetică: „Eli, Eli! -/ mușcau cuvintele” din buzele mele”/ Eli, Eli! mă rugam printre suspine./ Doamne! Doamne, scrie cu mine!...”. „Mine”-le divinizat stă la temelia zămisliilor poetice, sugerează autorul versurilor citate, surprins într-un spațiu sacru. Ni se sugerează și un model al „încredințării” în divinitate. El este demonstrat pe fundalul simbolic al regenerării naturii: „Când începe al florii prăpăd/ și albinele trec ferești -/ închid ochii atunci să Te văd:/ Ești!” („G. Cireși”). Motivul divin are în lirica lui N. Dabija un caracter mai mult strategic, invocativ, decât unul pur evocativ. Prin el se dezvoltă și convenționalul vetust al timpului de azi: „Iisus a venit./ Dar fără interviuri,/ fără microfoane,/ fără reflectoare,/ a mai urcat o dată pe cruce./ Așteptăm să-l vedem/ la „Buletinul de știri”/ murind/ și înviind,/ fără cascadorii credinței/ în preajmă.../ Și mai așteptam să vină somnul/ ca să ne trezim” („A doua venire”). În alte contexte metafizice, „întâlnirea” cu Sacralul devine prilej de meditație și asupra legilor demiurgice. Adresarea psalmodică a poetului este, de data aceasta, nu atât blagiană, de tângă spre absolut, cât, mai degrabă, una argheziană, care arbitrează sau amendează sensul absolutului: darul iubirii, manifestat prin tânga de înălțare spre lumina divină, se încheie cu moarte, ca și cum drumul adamic, întors către râvnitul paradis, ar fi un risc: „Plouă invers, dinspre pământ spre cer./ Curg arborii spre nori, înfrăgezând departe./ Ce-aș mai putea, o, Doamne, de-acuma să-ți mai cer,// când mi-ai trimis iubirea aceasta, ca pe-o moarte?!// Și uruitul ierbii răzbate în odăi,/ tot mai matern, mai blând, mai auster;/ cu gura mea când caut, setos, buzele ei:/ ca un spion fiola cusută la rever” („Invers”).

O lege a artei cere ca chinurile creației să nu se vadă, în caz contrar, opera își pierde farmecul. La N. Dabija, însă, ele se „văd”, parcă, în mod intenționat, dar vizualizate cu atâta vrajă și cultură a gândirii, încât însăși, „osânda căutării” devine poezie, predispunere concreativă, înviorare a elanului moral și spiritual al consumatorului de frumos, așa cum se prefigurează el, de pildă, în cazul dorului, înțeles în semnificația lui largă și polivalentă, incluzând, bineînțeles, și sensul muzei. Nu întâmplător unul din volumele sale se întitulează „Doruri interzise”. Într-o piesă lirică fără titlu, cu suport motivic divin, „dorul” apare ca ispită predestinară, pe care eul trebuie să o merite, ca pe o „cruce” în drum spre Golgota ființării, și nu doar ca pe un prilej de recompensă sau „încoronare” în cadrul breslei. Ruga către Domnul din versurile ce urmează nicidecum nu exprimă o umilire a muzei. E, mai degrabă, o tămăduire, căci e concepută ca un „pharmacon” (J. Derrida), care înobilează, în cele din urmă, drama solitudinii creatoare a eului poetic, secundată de providență:

„Sunt dependent de Dânsa ca de-un drog,/ încât, în plină zi și, trist, sub stea/ Celui de Sus stau zilnic să mă rog:/ fă, Doamne, să nu-mi fie dor de ea.// Fă, Doamne, să nu-mi fie de ea dor,/ de cea de care sete mi-i și foame-/ îngenuncheat mă rog lângă icoane/ de parcă L-aș ruga pe El-să mor.// Și parcă-aud din ceruri o dojană:/ ...Această dragoste, cu sorții la răscruce -/ ți-am dat să o porți ca pe o cruce,/ dar tu o vrei ca pe o coroană...”

Finalitatea demiurgică se intersectează cu cea poetică, „secundă”, propriu-zisă. E un alt punct de plecare spre cunoașterea lumii și a înțelegerii de sine a eului autentic.

Concluzii

Continuitatea regeneratoare a poeziei lui N. Dabija s-a realizat printr-un convențional artistic, în mare parte, de natură ezoterică. Din prima fază a creației, eul poetic se „încrede” intuiției subconștientului, încordării la limită, adică timpului de creație, când poetul are starea de a „vedea gândurile”, re-creând lumea. Se atestă o viziune teleologică, eul poetic își examinează intenția, „gândul”, dar și pe cea a lumii lucrurilor, a „fructului din pom”.

Oximoronizarea și metonimizarea excesivă are menirea de a spori valențele supralimbajului, așa încât tăcerea sau anonimatul, ca limbaj, supracuvânt, face să „se audă luminile de mîine/ și imnul cum se teme de cuvânt” – o supraexaltare a semnificantului, intuiția poetică concreând cu fantasticul pre-cuvântului, din care rezultă acea „lumină a trandafirului” cu multiplele ei sensuri.

Muzicalitatea poeziei lui N. Dabija are o continuitate sufletească: ritmul, rima, tempoul, accentul cu variațiunile lui, sunt niște deschideri de stări insolite în universul sufletesc al poetului și al concreatorului de frumos. Ele, de regulă, poartă un caracter emergent, incitant, sporesc latura inefabilului, dar și acuitatea adevărului trăit.

Adevărul obiectiv, privind istoria neamului, este dedublat și susținut la N. Dabija de fiorul naturii, implacabile prin legile creșterii și reafirmării ciclice, ca un testament existențial ce se conține în latențele acestui pământ.

Există la N. Dabija și o artă, o poezie a transcenderii și a tranfigurației, a transgresării specifice, inclusiv atunci când este vorba de mitizare sau de demitizare. Poetul valorifică antropomorficul ca să revele zeitatea dacică și invers: prin „ochii” acesteia să ne vedem (descoperim) pe noi înșine.

Epifanicul sau teofanicul este dramatizat și teatralizat la limită. Poezia se focalizează în interiorul mesianicului, pornește din alt tărâm, frecventat mai rar de firile vizionare.

Poezia cetățenească sau cea politică rezistă, în mare parte, grație retoricii sale „tăcute”, antinomice, precum și a evenimentului individualizat la limită.

Centrul de greutate al gândirii metafizice în poezia lui N. Dabija este întrebarea eminesciană din „Odă (în metru antic)”. Singurătatea, ca mod de a ființa, e raportată la conștiința timpului de azi. Ea, ca și cum răspunde la întrebarea dureroasă a geniului: „reînvierea” se conține în permanență, în eternitate, în continuitatea regeneratoare a vieții și a poeziei.

Bibliografie

1. Cimpoi, Mihai, O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, Editura ARC, 1997
2. Micromegas, T.S.Eliot, „The waste land”, București, Cartea Românească, 2000
3. Vieru, Grigore, Planeta ce conține aur, Literatura și arta, 2008, 10 iunie